

INHOUD

Voorwoord 9
door Jaap Scholten

Te licht bevonden 19

Verantwoording van de vertaalster 465

VOORWOORD

Familiealbum van ‘het Versailles van Transsylvanië’

Jaap Scholten

De Bánffy-familie kent baronnen en graven. Van de baronnentak zijn er nog velen. De graventak is zo goed als uitgestorven. De beroemdste zoon van deze tak en de laatste mannelijke naamdrager was graaf Miklós Bánffy de Losoncz (1873-1950). Het is verbazingwekkend dat over Miklós Bánffy nog altijd geen biografie is verschenen. (Bánffy schreef wel een autobiografie over zijn tijd in de politiek: *The Phoenix Land*.) Ik kan mij nauwelijks een interessantere figuur voorstellen om de tragische ondergang van Hongarije, van het ontstaan van de Hongaars-Oostenrijkse Dubbelmonarchie tot de komst van de Sovjet-Russen en het communisme, te illustreren. Een verzachtende omstandigheid is dat er vandaag de dag weinig mensen zijn die van zoveel markten thuis zijn als Bánffy.

Miklós Bánffy was een *Renaissance man*: parlamentslid, directeur van de Hongaarse Staatstheaters (1913-1918), intendant van de Boedapester opera en in die positie kansen biedend aan aanstootgevend talent als Béla Bartok. Bánffy was artdirector van de kroning van de laatste Hongaarse koning Karl Habsburg (1916), minister van Buitenlandse Zaken van Hongarije (1921-1922), banneling in Den Haag. Hij was mecenas van de kunsten, medeoprichter en hoofdredacteur van het literaire blad *Erdélyi Helikon*, actief in de protestantse kerk en in de vrijmetselarij en tevens fervent voorvechter van een multi-etnisch Transsylvanië. Bánffy was kundig op het gebied van paarden, landbouw, bosbouw, de natuur en de jacht. Hij kon prachtig tekenen – tijdens zijn ballingschap in Den Haag hield hij zich in leven met het portretteren van Haagse dochters –, hij ontwierp decors en kleding voor de Hongaarse opera. Maar boven alles was hij schrijver. Miklós Bánffy schreef enkele toneelstukken, korte verhalen, en drie romans, tezamen *De Transsylvaanse trilogie*, die hem de benaming de Transsylvaanse Tolstoj bezorgde.

Daarnaast moest Miklós vanaf de dood van zijn vader hoeden over de bezittingen van de Bánffy's, die de grootste grootgrondbezitters waren in Transsylvanië. Bij Bonchida behoorden dertigduizend hectaren en dan waren er nog verscheidene verspreid liggende bossen en landgoedjes. (Na een te wilde Boedapester episode van drank en casinobezoek werd Miklós Bánffy door zijn vader verbannen naar een van die afgelegen Bánffy-land-

goederen om tot zichzelf te komen.) De Bánffy's bezaten stadspaleizen in Kolozsvár en in Boedapest en verder was er Bonchida, het werkelijk immense landhuis van de familie, ook wel bekend als 'het Versailles van Transsylvanië', ten oosten van Kolozsvár. Het zorg dragen voor al deze bezittingen was op zich al een dagtaak.

Bonchida werd in de Tweede Wereldoorlog door de nazi's gevorderd en in gebruik genomen als veldhospitaal. Toen die weer vertrokken, voor het naderende Sovjetleger uit, laadden ze alles van waarde in zeventien vrachtauto's en staken het huis met behulp van explosieven in brand. Ze gingen met Duitse grondigheid te werk. De nazi's wensten wraak te nemen op Bánffy vanwege zijn poging op het hoogste niveau Hongarije, samen met Roemenië, de zijde van de geallieerden te laten kiezen. De colonne Duitse vrachtauto's werd westwaarts vluchtend gebombardeerd door Engelse vliegtuigen waarbij alle Bánffy-schatten vernietigd werden. Vervolgens confisqueerden de Roemeense communisten dat wat er van Bonchida over was en werd voor een speelfilm in de jaren zeventig het landhuis met dynamiet opnieuw opgeblazen. Wat er restte was een ruïne.

In de 'aristocratenwijk' van Boedapest, op de Reviczkystraat 5, ligt het stadspaleis van de familie Bánffy. De wijk ligt aan de Pestzijde, rondom het Nationale Museum. Op een steenworp afstand van het Bánffy-stadspaleis woont een vriend van mij, Tamás Barcsay, historicus. Op de eerste verdieping, met uitzicht op het museum en museumpark, naast een jazzclub die sinds kort, uit geldgebrek, niet alleen meer een podium biedt voor jazz,

maar – tot Tamás' spijt – ook voor folk, hardrock en speedmetal. Het is een oud neoclassicistisch pand met een grote poort waar een vierspan door naar binnen zou kunnen galopperen, een brede gang, met daarachter een rechthoekige binnenplaats.

Tamás woont op de piano nobile met hoge plafonds, hoge ramen en een balkon. De uitpuilende boekenkasten, de etsen en de portretten aan de muur, de ranke poten van de tafels, geven je het gevoel een huis met historie te betreden. En dat klopt. Zeven eeuwen geleden bekleedden de Barcsays al de leidinggevende posities in Transsylvanië. Een van zijn voorvaderen werd gekozen tot prins van Transsylvanië.

Tamás is een uitermate bescheiden mens, hem zul je daar nooit over horen, hooguit ontwaar je een miniem glimlachje rond zijn mond als tijdens een diner iemand hoog opgeeft over de eigen antecedenten. De grootmoeder van Tamás, bij wie hij opgroeide tijdens het communisme, is Katherine Bánffy (1871-1974), de twee jaar oudere zus van Miklós.

Het lijkt erop dat alles wat aan de plundering van Bonchida wist te ontkomen op magische wijze in dit appartement is terechtgekomen. Ik ben bij Tamás omdat hij vertelde dat hij wat foto's van Bonchida heeft en weet dat mij dat interesseert.

Op mijn tochten door Transsylvanië heb ik Bonchida en Kolozsvár (nu Cluj Napoca geheten) regelmatig bezocht, en ook het familiegraf van de Bánffy's op de Házsongárd-begraafplaats in Kolozsvár. En natuurlijk het graf van baronesse Carola Bornemissza, discreet gelegen buiten het hek van het Bánffy-familiegraf, maar wel zo nabij dat de geliefden met elkaar zouden hebben kunnen fluisteren. Carola was Miklós Bánffy's grote liefde, helaas voor hem was zij met een ander getrouwd.

Tamás overhandigt me een serie enveloppen, zwiingend als een zigeunerin die tarotkaarten uitdeelt. In nauwgezet handschrift staat erop wat de inhoud is. Series zwart-witfoto's, de meeste van de Barcsay-familie. Ze zijn prachtig, maar dit is niet wat ik zoek. Dan legt hij enkele enveloppen met foto's van zijn grootmoeder, Katherine Bánffy (1871-1974), voor me neer. En van zijn overgrootvader, György Bánffy, in 1898 bij de millenniumviering in Boedapest, het duizendjarig bestaan van het koninkrijk Hongarije, zo nabij maar tegelijk zo ver weg. De overgrootvader van Tamás in *diszmagyar*, het exotische ceremoniële uniform van de Hongaarse upperclass; met een stug luipaardvel nonchalant over de linkerschouder geslagen (die de schouder tijdens het gevecht met sabel bescherming moest bieden), rondom zijn paard vier huzaren van eigen huis.

Tamás heeft nog iets. Hij loopt naar de kamer en suite, en komt terug met een groot boek, dat hij voor me op tafel legt. 'Dit is het fotoboek

van mijn grootmoeder. Vraag mij niet hoe het alle vernietiging heeft overleefd, zowel van de nazi's als van de communisten. Op miraculeuze wijze is het uit Transsylvanië naar Hongarije gesmokkeld.'

Het fotoboek is in oblongformaat, en meet drieëndertig bij vijftig centimeter. Het omslag is van groen linnen, op de rug gerafeld. Midden in het linnen op de voorzijde een goudgeverfde preeg: 'Bonczhida, 1899-1929'.

'Toen mijn grootmoeder overleed heb ik het gekregen. Ze werd honderdendrie. Alle foto's zijn door haar gemaakt en ontwikkeld. Ze was een fervent amateurfotografe.'

Voor mij ligt *het* fotoboek van *het* buiten van Transsylvanië: Bonchida (door de familie destijds gespeld als 'Bonczhida'). Het is alsof ik het enig bestaande familiealbum van Lev Tolstoj's zusje over Yasnaya Polyana in handen gestopt krijg. Het is een mirakel. Dat dit nog *bestaat*.

'Neem het gerust mee naar huis,' zegt Tamás gemoedelijk, alsof het de krant van gisteren is.

En nu ligt het voor mij, in mijn huis in Boedapest. Dit ongekende bezit. Katherine Bánffy heeft van haar achttiende tot haar achtenveertigste foto's gemaakt op en rond Bonchida. Dertig jaar lang. Van 1899 tot 1929. Waarschijnlijk kreeg ze in 1899 de camera van haar vader cadeau voor haar achttiende verjaardag. Het fotoalbum moet een van de weinige dingen zijn geweest die zij heeft meegenomen toen ze in 1944 voor het Russische leger uit vluchtte (vrijwel iedere vrouw tussen de acht en achtentachtig jaar op Hongaars grondgebied vormde een prooi, vrouwen in Boedapest schminkten hun gezicht met meel en houtskool om er afstotelijk en zielijk uit te zien, in de hoop overgeslagen te worden). Katherine hield tot haar dood in 1974 het familiealbum onder haar hoede, in een kleine

sombere flat in Pest, in de Üllóistraat, de ziellose, drukke weg naar het vliegveld.

Ik sla het album open. Het zijn dikke groene kartonnen bladen met steeds vier foto's op één pagina, met fotohoekjes vastgezet. Ze hebben een wit gekarteld randje en kunnen in een aantal categorieën worden ingedeeld: interieurs en exterieurs van het huis, natuurfoto's, honden, paarden, park en tuin, mensen, tijdverdrijf en landbouwnijverheid: het werk op het landgoed. Al met al meer dan tweehonderd foto's.

Nergens ben ik tijdens mijn jarenlange werk aan *Kameraad Baron* op zo'n uitgebreid documentair fotografisch overzicht gestuit van een landgoed; een landgoed in Transsylvanië vóór de rampen van de Eerste Wereldoorlog, het Verdrag van Trianon, de Tweede Wereldoorlog en de nationalisatie en terreur onder het communisme. In 1899 hadden niet veel mensen een fotoestel en het weinige persoonlijke wat is gefotografeerd is meestal verloren gegaan bij de deportaties van de aristocratie in de nacht van 2 maart 1949.

Het eerste dat opvalt is de centrale rol van honden en paarden in het leven op Bonchida. Niet alleen zijn er tientallen foto's van de honden – zittend op het grasveld voor de neobarokke zuidgevel van het huis, staand op het grind bij de hoofdingang tot het huis, onder de parasol, et cetera – maar ook staan onder iedere foto al hun namen steeds volledig uitgeschreven, om er zeker van te zijn dat ze nooit zullen worden vergeten. Flip, Jessie, Bobi, Lady, A Mops, Natuska, Orniti, Stopie, Fürge, Burátja. De meeste honden zijn meermalen geportretteerd, zittend in het gras, op een tuinbank of in een rijtuig. Mensen zijn er nauwelijks en uitsluitend met hun

initialen aangegeven. De mensen zijn meestal gefotografeerd terwijl ze een paard vasthouden of erbovenop zitten, onvermijdelijk bij het vastleggen van de stal. Ook bij paarden wordt consequent de volledige naam genoteerd. Behalve als het opnames betreft van de stoeterij of weilanden met tientallen paarden.

Het fotoboek toont de rustgevende herhaling van de seizoenen. Het hele album straalt een jaloersmakende landerigheid uit. In de winter worden de damherten in het besneeuwde park gefotografeerd, een enkele keer de bescheiden buit van een jacht. In het voorjaar, wanneer het gras laag is en het nog niet te warm is, worden paardrijtochten, polowedstrijden in open veld (met op de achtergrond boeren die hun koeien vasthouden) of jachten te paard vastgelegd. In de zomer lome foto's rond het huis (schaakpartijen in de schaduw, uitgetelde mopshondjes met de tong uit de bek, statige zwanen in de vijvers), in de nazomer de oogst: tientallen mannen op een rij met zeisen, in Roemeens tuniek, om hooi of graan van het land te halen, mangalicavarkens met hun wollige vacht zwetend in de heuvels, kuddes witte koeien met lange hoorns aan de oevers van de verkoelende Szamos. De inkomstenbronnen van het landgoed vastgelegd: bosbouw, landbouw, veeteelt, stoeterij en jacht.

Wat opvalt is dat er, behalve van de polowedstrijden, geen foto's zijn van sociale aangelegenheden: geen enkel bal, diner of drieffjacht. Dat was blijkbaar niet gepast. Ook is er geen enkel beeld van Katherine Bánffy zelf. Alleen is op enkele foto's haar schaduw te ontwaren. (Tamás groeide grotendeels op bij zijn grootmoeder; heeft hij het verfijnde waarnemen en het bescheidene van haar?)

Bij oppervlakkig bladeren is het alsof tussen 1899 en 1929 de tijd stilstaat. In die dertig jaar lijkt er niet veel te veranderen, maar dat is bezijden de waarheid. De eerste auto doet zijn entree, en zo ook ver-
vaarlijke landbouwmachines. Maar nog veel ingrijpender veranderde het
leven voor de Hongaarse aristocratische landeigenaren in Transsylvanië.
Met het Verdrag van Trianon in 1920 ging Transsylvanië na de Eerste
Wereldoorlog van Hongaarse handen over in Roemeense. Sindsdien
worden Hongaren gediscrimineerd. De meeste foto's zijn gemaakt in
de gelukkige tijd, voor de Eerste Wereldoorlog. In 1922 kwam de eerste
landhervorming: grootgrondbezitters moesten al hun landbouwgrond
inleveren en mochten maximaal tweehonderd hectare landbouwgrond
behouden. Landgoederen werden tot buitens gereduceerd. Alleen in-
dustriëlen, oliesjeiks en criminelen kunnen zich dat veroorloven. Een
landhuis zonder land is alleen mogelijk met een andere gestage inkom-
stenbron. De vuistregel die Britten dan hanteren: je hebt voor iedere
kamer in je landhuis honderd hectare landbouwgrond nodig om het op
behoorlijke wijze op orde te houden. Bij een landgoed van tweeduizend
hectare past dus een huis met twintig kamers, et cetera. Tot aan de in-
dustriële revolutie was het huis de afspiegeling van het grondbezit van
de heer des huizes.

Met de Roemeense landhervorming van 1922 werd het voor de meeste
landheren in Transsylvanië onmogelijk hun goed nog langer te runnen
en hun personeel te betalen. In het fotoalbum zie je dat park en tuin er
schraller bij komen te liggen. Zuinigheid doet haar intrede na 1922. Geen
foto's meer van jachten te paard of polowedstrijden.

In het interbellum is er een uittocht van aristocraten uit Transsylv-

nië. Enkele Transsylvanen werden in die periode belangrijke politici in Hongarije (István Tisza, István Bethlen, Pál Teleki). Miklós Bánffy ging juist de andere kant op. Hij was weliswaar ruim anderhalf jaar minister van Buitenlandse Zaken in Hongarije, maar ging in 1926 toch vanuit Boedapest oostwaarts, en probeerde te redden wat er van Bonchida en Transsylvanië te redden viel. In 1929 sterft György Bánffy, de vader van Miklós. Het sterfjaar valt samen met het jaar dat het fotoboek van Katherine eindigt. Vanaf dat moment rust de verantwoordelijkheid voor Bonchida volledig op de schouders van Miklós Bánffy. Het zijn de jaren dat hij werkt aan de trilogie.

Vier jaar later komt Hitler aan de macht. In die onheilspellende tijden, vanaf 1934, verschijnt *De Transsylvaanse trilogie* (in Roemenië uitgegeven in vijf delen).

Nadat in 1944 Bonchida wordt leeggeroofd en in brand gestoken door de nazi's en iets later onteigend door de communisten worden in de daaropvolgende decennia de bijgebouwen van Bonchida in gebruik genomen als rijkschool (er was een overdekte rijhal), staatsboerderij en kinderziekenhuis. Bánffy's boeken worden verboden door de communistische censuur.

In 1949 krijgt Bánffy toestemming om naar Boedapest te reizen, waar hij op 5 juni 1950 sterft. Van Tamás kreeg ik de laatste foto die er is gemaakt van Miklós Bánffy, een schim van een man, vermorzeld door het lot en door de communistische destructiemachine. De ondergang van een individu, een klasse en een levenswijze, waarvan de Transsylvaanse trilogie de vooraankondiging lijkt te zijn.

Katalin, de dochter van Miklós Bánffy, leeft in Tanger. Zij vertaalde met Patrick Thursfield de trilogie van het Hongaars naar het Engels, waarna het boek wereldwijd werd erkend als een meesterwerk. En zij kreeg het voor elkaar dat Bonchida werd ondergebracht bij een stichting die zorgt voor restauratie en onderhoud. Stapje voor stapje, zeer langzaam, wordt Bonchida hersteld. Daarmee is het ongeveer het enige landhuis of paleis van Hongaarse origine in Transsylvanië dat wordt opgeknapt, zonder acute dreiging van onteigening. De meeste andere kastelen, paleizen en landhuizen van de Hongaarse aristocratie in Transsylvanië verkruimelen. De Roemeense besluitmakers lijken het op prijs te stellen dat het Hongaarse culturele erfgoed in Roemenië verdwijnt en Hongaarse eigenaren worden actief gedwarsboomd. Misschien wordt Miklós Bánffy met het behoud van Bonchida postuum beloond voor zijn levenslange stellingname voor een rechtvaardig, multi-etnisch Transsylvanië.

En er is nog iets van gerechtigheid: bij mijn laatste ontmoeting vertelt Tamás dat hij eindelijk samen met de Ierse schrijver Michael O’Sullivan is begonnen aan een biografie van zijn oudoom, met de titel *The Inconvenient Grand Seigneur*.

Eerste deel

Het is druk tijdens de parlamentszitting van vandaag. De zaal in het Huis van Afgevaardigden zit afgeladen vol. Ook het voltallige kabinet is aanwezig. Geen wonder, vandaag is immers een grote dag: de begroting zal aangeboden worden, en wel met de zekerheid dat die wordt goedgekeurd, wat al jaren niet meer is voorgekomen omdat de rijksfinanciën het vanaf 1903 steeds zonder begroting moesten stellen, in een toestand van 'ex-lex' zoals men dat graag in potjeslatijn noemt.

Nu, in de herfst van 1906, is er weer orde in de staatshuishouding. Dat is een grote verdienste van de coalitieregering.

De kathedier wordt bestegen door de spreker, Pál Hoitsy. Zijn mooie grijze hoofd met de kortgeknippte keizersbaard steekt prachtig af tegen het eikenhouten voorzittersgestoelte achter hem. In fraaie zinnen roemt hij het feestelijke ogenblik en de zegenrijke harmonie tussen natie en koning, die eindelijk is hersteld.

Slechts enkele ijveraars laten een voorzichtig Vivat horen. Het Huis zwijgt als verstomd. Niet alleen de groep volksvertegenwoordigers van de nationale minderheden zit zwijgend in de bankjes rechtsboven in de zaal, dicht rondom hun voorzitter, de Servische Mihály Polit, die zich klaarmaakt om een amendement in te dienen, maar ook de andere partijen zijn stil, en kijken zwijgend voor zich uit. Uitgerekend deze morgen, op 22 november, is er namelijk een artikel verschenen in het Weense *Fremden-Blatt*, in tegenspraak met die zogenoemde zegenrijke harmonie.

Het artikel heeft betrekking op een wetsvoorstel dat gisteren is ingediend door de parlementaire justitiecommissie, en dat – naar het scheen – vandaag tijdens de parlamentszitting tot nationale wet zou worden verheven.

Een gevoelige kwestie. Een vervelende kwestie.

Het begon allemaal met een vertegenwoordiger van de Katholieke Volkspartij die eergisteren een amendement had ingediend om het afgetreden kabinet-Fejérváry in staat van beschuldiging te stellen. De regering kon de behandeling van dit amendement niet vermijden, zoals in juli wel steeds was gebeurd met vergelijkbare voorstellen door de comitaten en stadsbesturen. Vermijden was trouwens helemaal geen optie, want men vermoedde dat Rakovszky achter de actie zat, het voorstel was namelijk

ingediend door een van zijn mensen. In het kamp van Ferenc Kossuth werd daarom fluisterend gesproken van een slinkse aanval en van gluispe-
rige intriges waarmee gepoogd werd de samenwerking tussen de coalitie-
partijen te ontwrichten. En juist hier, op het allergevoeligste punt, was nu
het offensief ingezet! Iedereen wist immers, Rakovszky nog wel het best
van allen, dat er een belangrijke voorwaarde was gesteld aan de installatie
van het nieuwe kabinet: de leden van het afgetreden kabinet-Fejérváry,
het ‘suppoostenkabinet’, zou geen haar gekrenkt worden. De voorzitters
van de coalitiepartijen, die samen de nieuwe regering gingen vormen,
hadden hierover een akkoord gesloten met de koning. Het akkoord was
niet openbaar gemaakt, en toen de handelsminister van het toen nog in
functie zijnde kabinet-Fejérváry, László Vörös, in een artikel wat loslippig
was over het akkoord, werden zijn uitlatingen ontkend door de betrokken
ambtenaren, zij het enigszins schoorvoetend. Op dit moment kon deze
kwestie echter niet langer ontweken worden, als zelfs de Volkspartij de
onderhandelingen op deze manier provoceerde. Er moest een oplossing
komen die zowel de patriottistische algemene opinie geruststelde als de
beloften aan de koning recht deed.

En dat lukte, dankzij het optreden van Ferenc Kossuth. Hij zette alle
zeilen bij, deed zijn autoriteit gelden in de commissie, en verklaarde: ‘Er
is geen akkoord, dat zou immers een schending van de grondwet be-
tekenen...’ Een gevaarlijke zin was dat. Het was algemeen bekend dat
de koning hen van concrete taken had voorzien, maar wat Kossuth zei
klonk heel goed, heel zelfbewust en onverschrokken. Zo kreeg hij het
voor elkaar dat de commissie de staat van beschuldiging verwierp, en in
plaats daarvan een afkeuringsbesluit nam, waarin premier Fejérváry en
zijn kabinetsgenoten ‘trouweloze raads mannen van koning en natie’ wer-
den genoemd, en waarin de commissie hen uitleverde aan het ‘smadelijk
oordeel van het volk’.

Ook besloot de commissie de volledige tekst van het besluit op affiches
in de stad te laten aanplakken, aangezien het besluit tot landelijke veror-
dening zou worden verheven.

Dit was een prima bewoording, een schitterende bewoording! Iedereen
verliet tevreden de commissiebijeenkomst. De radicalen waren blij omdat
de gehate ‘suppoosten’ te schande zouden worden gemaakt, en de minis-
ters haalden opgelucht adem omdat ze ontkomen waren aan een voor hen
volkomen onaanvaardbare eis.

Vanmorgen ontplofte echter de bom. In het *Fremden-Blatt*, algemeen
bekend als de spreekbuis van het Habsburgse hof, was een hoofdredacti-
oneel schrijven verschenen onder de titel ‘Bericht uit Hongarije’, waarin
werd beweerd dat het besluit van gisteren zou worden herzien: het was

immers uitgesloten dat degenen die eerder het vertrouwen van de koning hadden, nu voor het oog van de wereld aan de schandpaal zouden worden genageld. En naast dit artikel stond nog een ander stuk 'uit kringen rondom Fejérváry', waarin werd bericht dat ex-premier Fejérváry de afgevaardigden zou toespreken tijdens de eerstvolgende zitting van het Hongaarse parlement, om de details van het akkoord tussen koning en nieuwe regering uit de doeken te doen.

Meer niet. Dat was alles.

Er hing een bedrukte sfeer in het parlement. Niet het minst door het gure herfstweer buiten en het halfduister onder het glazen plafond van de parlamentszaal. De lampen op de perstribunes en langs de hogere galerijen leken het duister nog donkerder te maken, zelfs het alom aanwezige kunstmarmer en kunstgoud glansden nauwelijks, en de beschilderde gipsen beeldjes op de hoogste tribunes waren haast niet meer te zien. Alleen het witte haar van de spreker glinsterde boven de voorzittertribune.

De volksvertegenwoordigers bleven uit beleefdheid zitten, maar hun gedachten waren elders. Ze luisterden nauwelijks naar de vloeiende volzinnen van de spreker. Overall in de zaal, in de verschillende fracties binnen de partij van de '48'ers en in de bankjes van de Grondwetspartij en de Volkspartij, zaten groepjes van vijf of zes afgevaardigden naar elkaar toe gewend om fluisterend te overleggen over die onverwachte nieuwe wending, de dreiging die tussen de regels door te lezen viel in het *Fremden-Blatt*.

Ferenc Kossuth en minister van Justitie Polonyi zaten zacht maar geagiteerd te discussiëren met Visontai, die het besluit van gisteren had geformuleerd. Alleen Wekerle zat doodkalm en breeduit achterovergeleund in de minister-presidentiële zetel, zijn mooie, romeins-keizerlijke gezicht naar de spreker gericht. Hij was verantwoordelijk voor de begroting, misschien trok hij daarom zo'n opgeruimd gezicht. Sowieso was hij iemand met stalen zenuwen, die heel wat stormen had doorstaan.

Er is toch wel heel wat veranderd! dacht Bálint Abády, die als onafhankelijk volksvertegenwoordiger in het parlement op de verhoogde middelste rij zat, tegenover het presidium. Anderhalf jaar eerder zou er in zo'n geval een storm zijn losgebarsten: links en rechts zouden er onaangekondigde sprekers zijn opgesprongen om speeches te houden, met veel geschetter over het vervloekte Weense hof en de duistere achterkamertjes. Zelfs de parlamentsvoorzitter zou misschien iets gezegd hebben over de onrechtmatige bemoeienis van een 'buitenlandse krant'. Nu waren ze echter realistischer, ze hielden rekening met de werkelijke verhoudingen. Misschien hadden ze gaandeweg toch het een en ander opgestoken...

Met deze gedachten in zijn hoofd luisterde hij naar de spreker.

Tegen het einde van de toespraak kwam iemand uit de bankjes van de '48'ers naar Abády toe, en ging naast hem zitten. Het was dr. Zsigmond Boros, advocaat en parlamentslid uit Marosvásárhely. Zijn carrière was mooi gestart. Na de verkiezingen van 1904 was hij een vooraanstaand spreker in de uiterst linkse vleugel. Toen de coalitieregering werd gevormd, was hij staatssecretaris in het ministerie van Kossuth. Nauwelijks twee maanden later bood hij echter volkomen onverwacht en schijnbaar onverklaarbaar zijn ontslag aan. Het verhaal ging dat er problemen waren binnen zijn advocatenkantoor. Niemand wist precies wat er aan de hand was, maar sindsdien werd hij door iedereen koeltjes behandeld. In politieke kwesties werd er weliswaar heel wat door de vingers gezien, maar als het een private erekwestie betrof, was er geen genade. Sinds zijn ontslag kwam Boros nog maar zelden in het parlement, misschien was hij vaak afwezig om zijn eigen zaken te regelen. Twee dagen geleden was hij opnieuw opgedoken. Het was Abády opgevallen dat Boros al sinds het begin van de parlementaire vergadering afwisselend met de ene, en dan weer met de andere groep sprak, zachtjes iets uitlegde en dan weer verderging naar het volgende groepje. Nu kwam hij naast Bálint zitten. Vast niet toevallig.

En inderdaad, zodra de voorzitter een pauze van tien minuten had aangekondigd, keerde Boros zich naar Abády: 'Zou ik even met je kunnen praten?'

Tussen de naar buiten drommende afgevaardigden liepen Abády en Boros door de gang naar de ruime, maar donkere conversatiezaal waarin de met pilaren en houten schotten van elkaar afgescheiden canapés bij uitstek leken te zijn gemaakt voor samenzweerdens.

Ze gingen op de eerste canapé zitten.

'Ik wil je om je mening vragen in een belangrijke kwestie van nationaal belang,' begon Boros het gesprek. 'Ik maak me ernstig zorgen en ik weet niet welke weg ik moet gaan om aan mijn verplichtingen te voldoen. Laat ik beginnen bij het begin: de omstandigheden van mijn aftreden.'

Het schoot door Bálint heen dat hij hierover al het een en ander had gehoord. Niets concreets natuurlijk, alleen suggestieve opmerkingen, en nu Boros naast hem zat, vroeg hij zich af of de aantijgingen waar waren. Hij kon het niet geloven.

Zsigmond Boros was een knappe man. Zijn hoge marmeren voorhoofd was rimpelloos, hij keek je recht en rustig aan, en zijn bleke gezicht werd omkranst door een verzorgde, rossige baard. Hij maakte een uitstekende indruk op Bálint. Zelfs zijn enigszins ongewone modieuze kleding deed daar niets aan af, al was zijn stijl ongebruikelijk voor een advocaat van het platteland.

Met klinkende, fluwelen stem begon Boros over het akkoord-Vörös, dat eerder al ter sprake kwam.

‘Was jij er toen niet bij?’ vroeg hij.

‘Nee,’ antwoordde Abády kortaf, ‘ik was in het buitenland.’

‘Dat is waar ook, ik heb gehoord dat je veel in Italië komt. Sta me toe je de situatie te schetsen.’

En hij vertelde wat László Vörös, de ex-handelsminister van het suppoostenkabinet, in zijn artikel had beweerd: tijdens de onderhandelingen zou afgesproken zijn dat het landsbestuur werd overgenomen door een ad hoc-kabinet, om het algemeen kiesrecht uit te werken, en dat dit ad hoc-kabinet uitsluitend zou bestaan uit ministers van de vorige regering en uit partijleden van de ’48’ers. László Vörös zou premier worden. En hij beweerde ook dat Ferenc Kossuth hiermee akkoord was gegaan.

‘Toen heb ik Kossuth opgezocht. Ik wilde de situatie helder krijgen, en daar had ik ook recht op, ik was immers zijn staatssecretaris, dus een van zijn vertrouwelingen. Kossuth erkende dat het genoemde plan op tafel was gekomen, maar slechts “ad referendum”, dus zonder er een besluit over te nemen; maar aangezien de andere twee oppositiepartijen, de Grondwetspartij en de Volkspartij, die tot nu toe tegen het algemeen kiesrecht waren, akkoord gingen met de kiesrechthervormingen, was het natuurlijk vanzelfsprekend dat alle andere mogelijke combinaties hun relevantie verloren. Toen liet Kossuth me de tekst zien van het akkoord tussen koning en regering. En daarna besloot ik af te treden. Niet om de valse redenen die men bedacht heeft, de aantijgingen die – naar ik heb gehoord – worden rondgebazuind sinds ik mijn positie heb verlaten. Omdat ik geen verklaring heb afgelegd over mijn aftreden is het geen wonder dat “bepaalde kringen” mijn vertrek op die manier wensen te interpreteren,’ voegde hij er nadrukkelijk aan toe.

Een ogenblik hield Boros op met praten, alsof hij verwachtte dat Bálint iets terug zou zeggen. Daarna ging hij verder: ‘Dat akkoord bestaat dus wel. En toch heeft Kossuth gisteren in de commissievergadering een stand van zaken geschetst die – om het netjes te zeggen – niet geheel overeenkomt met de feiten. Waardoor ik genoopt ben me af te vragen: mag ik zoiets laten gebeuren? Mag het land in die waan worden gelaten? Is het niet mijn plicht in te grijpen en de verkeerde voorstelling van zaken recht te zetten? Is dat geen uitgelezen opdracht voor mij? Ik ben door niets gebonden. Een zwijgplicht heb ik niet. Toen dit gebeurde was ik weliswaar in functie, maar dit is een politieke kwestie, geen administratieve. Als ik hier nu mee aankwam in het parlement, zou de regering als een kaartenhuis instorten.’

Opnieuw keek Boros Bálint vragend aan.

‘Waarom vertel je mij dit?’ vroeg Abády.

‘Omdat ik je beschouw als een zelfstandig denkend iemand, met een bredere visie dan de meesten hier. Ik weet ook wat je in Transsylvanië hebt bereikt met je werk voor de coöperaties, en daar heb ik veel respect voor. Sta me toe je een beeld te schetsen van de huidige situatie zoals ik die zie. Waarom ik deze toestand schadelijk en misschien zelfs noodlottig vind.’

Nu ontpopte zich een andere Zsigmond Boros, niet degene die Abády tot nu toe kende. Tot nu toe zag hij hem vooral als een voorname en wat bombastische spreker, die met zijn patriottische maar enigszins holle frasen prachtige, kunstig geformuleerde toespraken hield, die echter beter pasten bij een volksvergadering dan in het parlement. Op dit moment sprak hij echter objectief en uit een onverwacht perspectief.

Hij klonk verbitterd, en in de diepte onder zijn woorden zat een verborgen venijn: ‘Het is duidelijk dat het huidige regeringsbeleid op leugens is gegrond. Ze hebben het publiek doen geloven dat de coalitie gewonnen heeft, maar het tegenovergestelde is waar. De koning heeft getriomfeerd, en daarmee is ook bewezen dat de strategie om met name op militair terrein maar ook elders zogenaamde verworvenheden af te dwingen, compleet onbruikbaar is. Dit zou echter niemand durven bekennen. En om de leugen in leven te houden wordt het publiek op grote schaal bezwendeld. Het enige waar het parlement zich de hele maand oktober mee heeft beziggehouden is een serie wetsvoorstellen voor het eerherstel van Rákóczi. Ook het besluit van vandaag is zo’n zwendel. En er volgen er nog veel meer, op alle terreinen waar populariteit in het verschiet ligt. Ze moeten wel. Ze durven natuurlijk niet te bekennen dat alles wat ze tijdens de verkiezingscampagne beloofd hadden onhaalbaar blijkt, en dus jagen ze nu op aantrekkelijke dingen om het complete fiasco van hun verkiezingsprogramma mee te verbloemen. Dat is vreselijk gevaarlijk, want het leidt alleen tot schijnwetten en schijnverordeningen waarvan de pers kan smullen en waarover ze vette krantenkoppen kan schrijven. Aangezien ze toch niets kunnen veranderen aan onze verhouding met Oostenrijk, zullen ze hun onvermogen moeten vermommen met loze formules.

Zo zal het gaan met alle twistpunten: de bank, de douane-unie en de militaire quota. En de Oostenrijkers zijn niet dom. Die zullen ons de rekening presenteren voor onze onafhankelijkheidsleuzen, en wij zullen er in klinkklare munt voor betalen, om te zorgen dat ze de douanege-meenschap geen douane-unie noemen, maar douane-overeenkomst. En zo zal het met alles gaan, want ze moeten de schijn van hun buitengewoon nationale karakter hooghouden en dus de kwesties uitbuiten die niet in het akkoord tussen koning en kabinet zijn vastgelegd.

Zo is me verteld dat Apponyi bijvoorbeeld een nieuwe wet op de volks-

scholen wil indienen. Met al het geld dat hij daaraan spendeert krijgt hij dan op papier voor elkaar dat het Hongaarse onderwijs nog Hongaars wordt. En zo wil Kossuth een nieuwe regeling laten invoeren voor het beheer van de Hongaarse Staatsspoorwegen in Kroatië. Er wordt al aan gewerkt. In die nieuwe regeling willen ze verordonneren dat Kroatische spoorwegmedewerkers voortaan Hongaars spreken! – Bespottelijker kan haast niet!’

‘Echt?’ vroeg Bálint verbaasd. ‘De officiële landstaal is daar toch Kroatisch?’

‘Natuurlijk! En zo lang ik erbij was, heb ik me ertegen verzet. We hebben nota bene zelf de regeringspartij van *ban* Khuen ten val gebracht en de Servische coalitie in het zadel geholpen. Dat was onderdeel van Kossuths politieke beleid, de Servische partijen waren immers de enigen die dezelfde afwijzende visie op de personele unie hadden als de Hongaarse Onafhankelijkheidspartij.’

Nu viel Abády hem voor het eerst wat feller in de rede: ‘Dat deden ze vast niet om ons te plezieren. De Hongaarse personele unie zou als direct gevolg hebben dat Kroatië gelijke rechten kreeg binnen het Habsburgse rijk, waardoor het zich van ons zou losmaken om later, waarschijnlijk binnen afzienbare tijd, samen met Bosnië en Dalmatië een Zuid-Slavisch land te vormen, een trialisme. – Ik weet dat deze ontwikkeling ook in bepaalde Weense kringen favoriet is!’

‘Daarover valt te twisten, denk ik. Maar het is in ieder geval absurd om eerst een bepaalde richting aan de macht te helpen en ze daarna beentje te lichten, terwijl we ze eerst ondersteunden. En als deze regering hier aan de macht blijft, zal dat ongetwijfeld gebeuren. Daarom zie ik me geconfronteerd met de vraag: is het niet mijn plicht dit hele systeem ten val te brengen?’

Bálint dacht aan zijn onderhandelingen met verschillende ministers van dit kabinet, over de coöperatieve organisaties en de plannen voor georganiseerde landverhuizing in Transsylvanië, waar goede vorderingen mee werden gemaakt. Hij wilde absoluut niet medeverantwoordelijk worden voor een crisis met zo’n reikwijdte als de val van het kabinet.

‘Het is heel ernstig wat je me hebt verteld. En het is bijzonder schadelijk als de regering niet vanuit staatsbelang handelt, maar vanuit een overdreven nationalisme. Ik voel me vereerd dat je me deze dingen toevertrouwt. Maar ik kan je geen advies geven in deze kwestie. Je hebt vast ook wel met anderen gesproken, tijdens de zitting...’

‘O, niet hierover, of in ieder geval niet zo concreet. Ik verwachtte trouwens geen advies van je, ik wilde alleen de situatie in ogenschouw nemen met iemand die ik hoogacht, en ook verklaren waarom ik ben afgetreden

– om een serieuze nationale kwestie, en niet vanwege een of ander duister financieel zaakje, zoals kwade tongen beweren.’

Nu viel dr. Zsigmond Boros plotseling terug in zijn gebruikelijke rol van geroutineerde redenaar. Hij haalde zijn fluwelen bariton tevoorschijn, die hij alleen bij zulke gelegenheden etaleerde: ‘Want nimmer heb ik mijn leven en mijn bloed gespaard in dienst van het vaderland, en nooit heb ik enige andere wil, reden of intentie gehad, nee, niets anders heb ik ooit gewild of gekend dan hetgeen onze natie groot, machtig en bloeiend zou kunnen maken. En dat in weerwil van alle bedrieglijke listen van...’

Schel belgerinkel weerklonk over de gangen. Zelfs via de naburige centrale koepelhal drong het schrille geluid tot hen door.

Uit alle richtingen kwamen Kamerleden aangesneld op weg naar de parlamentszaal. Een jong partijlid van de ’48’ers rende al roepend op hen af: ‘Apponyi spreekt! Iedereen binnenkomen, Apponyi spreekt!’ en haastte zich weer verder.

Abády was blij met de onderbreking. Boros’ terugkeer naar de gebruikelijke holle frasen had hem onaangenaam verrast en al die objectief klinkende argumenten van daarnet in een verdacht licht geplaatst. Samen wandelden ze terug naar de vergaderzaal.

In de hieropvolgende periode bleef een nieuwe ontmoeting tussen Bálint en Zsigmond Boros uit. Boros deed geen mededelingen in het openbaar. Hij onthulde het akkoord niet.

Ook de beschimping van het kabinet-Fejérváry bleef achterwege. De parlementaire justitiecommissie kwam de volgende dag opnieuw bijeen, er werden vijf heren weggestuurd met de opdracht een nieuwe verklaring op te stellen, en zij zorgden ervoor dat de hele kwestie voorgoed in de doofpot verdween.

Het *Fremden-Blatt* had toch gelijk gekregen.